

Українські праведники в Єрусалимі

Хто врятував одне життя, той врятував світ (з єврейського писання)

Світлана Глаз
(Свобода, 9 червня 2000)

Вулицями Рівного німці гнали євреїв. На хідниках стояли люди. Марія намагалася побачити в колоні приречених когось із сусідів, але нікого не було. Євреї несли дітей, валізи, якісь речі. Раптом щось впало на руки Марії. Їй здалося, що молодиця з кучерявим волоссям, що неслухняно вибилося з-під хустини, подивилася на неї. Марія відчула, що у вузлику щось заворушилося. Вона опустила очі і побачила маленьку дівчинку... Тільки тепер Марія Бабич впізнала жінку, яка віддалялася і згодом стала невидимою у юрбі... Господи, та це ж була дружина Іцхака Осипова!

У 1953 році уряд Ізраїлю прийняв закон про музей Яд Вашем, яким було передбачено зібрати свідчення, документи про знищення 6 млн. євреїв і увічнення їхньої пам'яті. Яд Вашем перекладається як „ім'я і пам'ять". Почалося ретельне встановлення імен людей, які рятували євреїв, ризикуючи власним життям та життям своїх рідних. Їх назвали Праведниками світу. Хто ж вони? Скільки їх у світі? Скільки Праведників світу з України?

– Майже півтори тисячі, – говорить історик Семен Швейбиш.

– Але ви правильно сказали – з України. Бо серед них є поляки, росіяни, навіть китаєць. А серед праведників Польщі багато українців, адже мова йде про кордони до 1939 року. адже мова йде про кордони до 1939 року.

В кінці першого стовпчика я бачу прізвище сестер Галини і Валентини Ченцових. Вони вчителювали в селах довкола міста Старокостянтинова і війну зустріли в цьому місті. Якось Галина, котра перебувала в підпіллі, звеліла молодшій сестрі Валентині піти до сусідів й узяти маленьку дочку Шелю, бо німці готують облаву на євреїв. В сусідському дворі до Валентини підійшла кузинка Шелі - Поля Гладштейн, усю сім'ю якої на той час вже вбили німці. „Тьотю Валю, візьміть і мене, я так хочу жити!" - сказала вона.

Сестри почали переховувати дівчат. У школі вони узяли свідоцтва про народження дітей з цього міста і дали дівчатам інші імена - вони стали Ніною і Любою. Решту свідоцтв роздали іншим єврейським дітям і скерували їх до колег-вчительок на села. Маленька Люба усі роки війни жила в цій родині. Тепер вона стала лікарем, живе на Одещині. З старшою Ніною було важче - довелося відіслати її до лісу, де вона перебула війну в партизанському загоні. По війні доля вчительок склалася нещасливо: Галина відразу ж померла від хвороби серця, а Валентина відбула 10-річне ув'язнення в Сибіру, бо надрукувала вірша про Україну в місцевій українській газеті, що виходила за німецької влади. Проте Поля-Ніна і Шеля-Люба не забули своїх рятівниць і за їхнім клопотанням обом було присвоєно звання праведниць, їхні імена увічнено в Яд Вашем. Вчительки ризикували не тільки своїм життям, а й своїми близькими, тож щаслива доля вберегла у лихолітті й ровесника Шелі, сина Валентини - Лева Хмельковського, який тепер працює в «Свободі».

– Дмитро Павличко сказав, що Праведники врятували совість української нації, - продовжує Семен Швейбиш.

– Знищення євреїв на території європейських держав проходило в ізольованих концентраційних таборах, а в Україні, Білорусі – на очах у жителів. І тут Праведники були героями. Чому вони це чинили? Перш за все, з релігійних мотивів, адже в Біблії сказано - не убивай. Але рятували і чисто імпульсивно, тих, кого знали. Траплялися випадки, коли рятівниками ставали ті, хто й не дуже симпатизував євреям. УПА теж рятувала євреїв - це були переважно лікарі, ремісники. Але в силу умов того часу більшість людей боялась: треба врахувати, що, на відміну від західних держав, праведників в Україні знищували разом з сім'ями. Тому не кожен був спроможний ризикувати життям своїх близьких. Ті, які перемогли страх – великі люди.

Хіба ж можна забути Петра Фірка та його дружину Юлію, сім'ю Петра Ладунчика, Ольгу Чорнобай, Олександра Дудка, Віктора Гладенка, брата та сестру Мельників, Тетяну Зеленську?

Під час війни сім'я Наталії Розенберг (в дівочтві Уніят) переховувала єврейського хлопця Андрія. Це було нелегко, але всі гідно витримали іспит на людяність. Юна Наталочка і не помітила як закохалася. За роки війни вони стали такими близькими! По війні створили сім'ю, а згодом переїхали жити до Ізраїлю. А Віктор Гладенко одружився перед війною з Малкою Датковською, яка мала вже трьох доньок від першого шлюбу, і протягом усієї війни рятував їм життя.

Зінаїді Калениченко тепер 75 років, вона живе в Ізраїлі. Про неї мені розповіла її донька Світлана:

– Сім'я мами жила в Одесі і в часі війни переховувала Цилію Нікольську. По війні Цилія так і не змогла залишити рідну Одесу. А мамі, з подачі прохання до Яд Вашем родинною Нікольських, присвоєно ім'я Праведниці світу. І згідно закону, вона дістала можливість оселитися в Ізраїлі, і стала громадянкою цієї країни, одержує пенсію. Її ім'я занесене на стелу Праведників.

Долі людські. Чи думали ці люди під час війни, рятуючи євреїв, що через багато років українці житимуть на Святій Землі? Гадаю, що ні. А тепер зустрічаються, згадують минуле, намагаються звикнути до нової домівки. В цьому їм допомагають і державні, і приватні установи. До свят організують екскурсії по Святій Землі, безкоштовні обіди, приносять подарунки. Одиноким надається житло за символічну платню. Це – не подяка, це – обов'язок держави і її громадян.

У Талмуді, єврейському писанні, сказано: „Праведник світу отримає місце, куди він зможе прийти“. Таким місцем стала Гора Пам'яті в Єрусалимі, де виросла Алея Праведників. На честь кожного Праведника висаджено хлібне дерево, яке, згідно єврейської легенди, не горить, не тоне, його коріння не піддається руйнуванню, воно взагалі непідвладне часові. Як символ торжества над смертю, людської пам'яті і вдячності, з року в рік зростає Алея. Тисячі дерев і табличок з написами на івриті та англійською мовою стали живими пам'ятниками тим, хто врятував бодай одне чуже життя.

Першого травня 1962 року першим Праведникам Світу було надане право висадити дерева. Серед почесних гостей Яд Вашему була і сива жінка у скромній чорній сукні. Вона помітно хвилювалася... Ще б пак. Поряд з нею – сам Шиндлер, який врятував сотні євреїв. А вона... Але для Іцхака Осипова, Марія Бабиш стала найдорожчою людиною в усьому світі. Вона врятувала життя його єдиної доньки. Берегла її, віддавала останній шматок хліба. Переїхала жити до родичів і терпіла глузування сусідів – у 52 роки народила дитину? Як це, від кого? Марія посміхалася їм в обличчя – усього, мовляв, в житті

трапляється, а потім довго плакала, пригортаючи до грудей чуже дитя, яке стало рідним. По війні Іцхак знайшов Марію і свою доньку. Перевіз рятівницю до Ізраїлю. Вже давно помер Іцхак, його донька змінила батькове прізвище і мені не вдалося її розшукати. Пішла у засвіти і Марія Бабич, залишивши по собі пам'ять як приклад людяности, поваги до ближнього, доброзичливосте, життєвої мудрості, доброти. Українська жінка Марія Бабич, як і тисячі її співвітчизників - відомих і невідомих - не знала, що такі вчинки вдячне людство назве подвигом.